

A közösségi identitás és megőrzésének intézményei

A rendszerváltozás óta ez volt az első olyan tudományos igényű konferencia, amely öt szekcióban, komplex módon elemezte a hazai nemzeti kisebbségek helyzetét. Minden ilyen próbálkozás nehézséget okoz a szervezőknek, hiszen nagyon eltérő gondokkal, gyenge érdekérvényesítő képességgel rendelkező, kis létszámú népcsoportokra jellemző, sajátos, nehezen kezelhető problémák sokasága kerül ilyenkor napirendre. Ezeket azonban nem megkerülni kell, hanem megvitatásukra szakmai-tudományos fórumot biztosítani, ahogy tette ezt most az Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal. Mivel az MTA a legalkalmasabb intézet a megfelelő színvonal biztosítására, a résztvevők az elismerés mellett azt az igényt is megfogalmazták, hogy az áprilisi konferenciának legyen folytatása, s az Akadémia Kisebbség Kutató Műhelye váljék ennek igazi koordinátorává, gazdájává.

A szekció munkáját a sokszínűség jellemezte, mind a tartalmi, mind a felvetett kérdések természete és mélysége tekintetében. Az előadások és az azokat követő viták igazolták annak az egyik bevezető előadásban kifejtett nézetnek az időszerűségét, hogy a hazai kisebbségi politikában is „sok mindent újra kellene gondolni”. Ennek az az elsődleges oka, hogy (egyébként hosszú idő óta) sok az ellentmondás és a megválaszolatlan kérdés a hazai kisebbségi politikában. (Az észrevétel a szakmai kérdésekre vonatkozik elsősorban, amelyek 1993 óta háttérbe szorultak a valós igényektől igen távol álló önszerveződési, önkormányzati törekvések mellett.) Az identitás megőrzésével kapcsolatos problémák egy része meg sem fogalmazódik, a felismerések és az opciók zöme szakmai háttér vagy egyéb feltételek hiányában nem valósulnak meg. A hazai kisebbségek nyelvi, kulturális leépülése, a természetesnél gyorsabb beolvadása és az öntudatos, jó szakmai felkészültséggel rendelkező alkotó értelmiségi réteg hiánya között nyilvánvaló az összefüggés. Ez persze magyarázható a fiatalabb értelmiség „érdektelenségével”, perspektíva hiányával, de a felsorolt gondok között szoros kapcsolat van és együtt alkotják azt a problémarendszert, melynek feltárására, elemzésére az adott szekció vállalkozott. Nem véletlen, hogy többen szóvá tették az értelmiségi képzés mostoha körülményeit, a felsőoktatás szűk keresztmetszetét (kis létszámú tanszékek), vagy az utóbbi években megalkotott kutatóintézetek finanszírozása körüli vitás helyzetet.

A szekció előadói a nehézségek viszonylag pontos

diagnózisát tárták a szép számú hallgatóság elé, a terápiai kapcsolatban azonban nem alakult ki sem az annyira kívánatos egység, sem a kihívásokra adandó adekvát válaszok tekintetében. Részben ezúttal is kísért a múlt: az ügyben illetékes szervek vezetői, képviselői igen gyér érdeklődést tanúsítottak a konferencia iránt, így jobbára nemzetiségi előadók egymást „okították” (persze, magától értetődően ennek is megvan az előnye).

Viszonylag sok szó esett az identitásválasztás, és főleg -vállalás két világháború közötti, s részben mai politikai körülményeiről. Különösen a trianoni döntés utáni revizionista politika, a tudatos magyarosítás korszakában jelentett ez súlyos gondot, miként 1945 után a kitelepítések (Tilkovszky Lóránt). Tóth István történész ugyan csak figyelemre méltó megállapításokat tett a megmaradás esélyeiről és az identitás-vállalás kritériumairól az egyre szűkülő nyelvalkalmazási lehetőségek között.

Természetesen az identitás definiálása (főleg annak megnyilvánulási formái és jegyei) szintén az előadások középpontjában álltak. Érdekes módon nem annyira a közösségi identitás és annak leírására való törekvés foglalkoztatta az előadókat, ahogy az a szekció témájából logikusan következett volna, hanem az identitásvesztés és megőrzés, a magyarsággal és más nemzetiségekkel való együttélés (főleg ennek előnyei), a nemzetiségi intézmények fontossága, a nemzetiségi élet átfogó intézményesítésének igénye, s – nem utolsósorban – a közösségformálás kapott nagyobb hangsúlyt. Nyilvánvaló, hogy a „közösségi identitás”, és annak megőrzéséhez szükséges intézmények, valamint a közösségformálás között szoros kapcsolat áll fenn. Az utóbbi mégsem azonos az etnikai csoportos identitással (általában sok a bizonytalanság a szakterminológia használata körül!).

Abban, hogy a kisebbségi identitás legfontosabb meghatározó eleme a nyelv, a szekció előadói és felszólalói egyetértettek. Utóbbiak kifogásolták, hogy – mintegy az asszimiláció igazolásaként, illetve az ezzel járó felelősség alóli felmentés szándékával – az utóbbi időben túl nagy hangsúlyt kaptak a nyilvánosság előtt és néhányszor a szakirodalomban is, a nyelvvel azonos, vagy annak pótlását célzó más identitásjegyek (származástudat, kettős kötődés, hagyományörzés stb.) hátrányára. Ez a megengedő, elnéző attitűd árt és félrevezető. Ezért is hatott elemei erővel Győri-Nagy Sándor kérdésfelvetése: „Kimondható-e, hogy vége az anyanyelvi korszaknak?” A kérdésre nem kívánt válaszolni, de a felvetés mikéntje egyenlő volt az állítással. Eperjessy Ernő is a nyelv meghatározó szerepéről beszélt, és ezt a kérdést ő is felvetette: „mi legyen a nyelvvesztés utáni korszakban?” Válasza: anya-

nyelvű kultúra nélkül nincs életképes nemzetiség, önazonosság. A kérdés eddigieknél nyíltabb felvetését nemcsak az a nyilvánvaló tényállás idézi elő, hogy az idősebb generációk kihalásával elvész az „anyanyelvnek” tekintett tájnyelv (egyébként az úgynevezett irodalmi nyelv elsajátításának igen fontos eszköze), az iskola pedig képtelennek bizonyult a standard nyelv tömegméretű elsajátítására. Ezzel az eddig folytatott kisebbségi politika hitelessége kérdőjeleződik meg, és szükségessé válik a jelenlegi gyakorlat felülvizsgálata, átértékelése.

Mivel a családokban már nem, vagy csak elvétve öröklődik az anyanyelv, s az iskolai nyelvoktatás hatékonysága sem kielégítő, felértékelődnek a közösségformálást célzó tevékenységek, amelyekbe erőteljesen kellene bevonni a fiatal korosztályt. Ennek motivációs eszköztára azonban szegényes, működési (főleg pénzügyi) feltételei bizonytalanok. A közösségformálás terén a legsikeresebbek – érthető okok miatt – a vallási közösségek voltak, ezért az identitás megőrzésében, főleg az úgynevezett nemzetiségi vallások esetében, ezek értek el figyelemre méltó eredményeket. Ugyanezek a közösségek, hagyományaiknál fogva segíthetnek abban, hogy a II. világháború után megszüntetett szerveződések újjáépítsék. Ezzel összefüggésben hangsúlyozták az előadók a sokszínű közösségek létesítésének fontosságát, a meglévőknek pedig hatékonyabb támogatását. A helyi és regionális közösségi házak létesítése lehet ebben az egyik leg-hathatósabb eszköz. Fontos felismerés, hogy a gyenge, törékeny népcsoportok életének meghosszabbítása csak stabil intézményekkel lehetséges.

A. Gergely András eddig kevésbé exponált kérdést vetett fel a kisebbség és privatizáció összefüggéséről tartott előadásában. Kit érdekel, hogyan élnek a nemzetiségek ebben az átmeneti időszakban? Milyenek az életkörülményeik? Miért nem mutatkozik a kisebbségi jelenlét a privatizációban? A kérdéssorral érzékeltette: a biztonságos anyagi háttér megteremtésének jelentőségét, ugyanakkor bírálta a politikai csatározások negatív következményeit.

Barics Ernő párhuzamot vont az anyanyelvismeret és az identitástudat állapota között. Az utóbbiról értekezve arra keresett választ, miért jóval erősebb a határon túli magyarok ragaszkodása az anyanyelvhez, mint a hazai nemzetiségeké. E téma kapcsán bontakozott ki a bizottságban az egyik legtartalmasabb vita. A kérdés további kutatásokat igényelne, hiszen az előadó sem jutott sokkal tovább a kérdésfelvetésnél.

Egy előadás foglalkozott a hazai kisebbségek kutatóintézetének helyzetével, az értelmiségi képzésben, a szakemberek nevelésében betöltött szerepével, de az előadás után lezajlott vitában a jelenlévők egységesek voltak abban, hogy a kutatóbázis kérdését rendezni kell.

A záró előadás a ruszinok történetének ismertetésével foglalkozott.

Néhány konkrét javaslat és ajánlás:

- Az életképes nemzetiségi kutatóintézetek finanszírozási kérdésének rendezése.
- Az oktatási, kulturális, gazdasági, szociális stb. intézmények erősítése, kiépítése.
- A hazai nemzetiségek nyelvi állapotáról készített tanulmány megjelentetése.
- 2000-ben újabb kisebbségi konferencia rendezése.

Petrusán István frakcióvezető...

... és a konferencia hallgatósága
Bajtai László felvételei